

др Снежана Петровић,
доцент Правног факултета у Београду

ИНТЕРЕС И ПОЛИТИКА - Законитост конфликта интереса у друштву -

Историја људског друштва и политички систем показују да се нормално друштвено стање испољава кроз стални сукоб интереса. Интерес је покретач свих човекових дела. Политика се јавља као посредник међу интересима који се условољавају и одржавају заједницу. Нужност политике показује историјско искуство. Политичку власт још увек не могу сви да имају нити се може подједнако владати у свачијем интересу. Борба за политичку моћ је у ствари борба за остварење или заштиту одређених, у првом реду, класних интереса. Теорија интереса представља мост према теорији класа и класне борбе.

Кључне речи: *Интерес. – Политика. – Држава. – Право. – Класна борба.*

Историја људског друштва и политички систем показују да се нормално друштвено стање испољава кроз стални сукоб интереса. Како су сукоби интереса увек сукоби људи, без обзира да ли се ти интереси зачињу и разрешавају у сфери материјалне производње или у сфери „надградње”, можемо рећи да је интерес основна категорија у анализи друштвених, посебно политичких појава.

Проф. Ј. Ђорђевић, један од првих југословенских теоретичара који се бавио значењем и употребом категорије интереса у политичкој науци, указује на непрецизност у употреби овог појма (идеје) у политици... „Не само да је идеја интереса различито и супротно тумачена, већ је она у политичкој науци наслеђена, амбивалентна и двосмислена. Под интересом се подразумевају најразличитији појмови, појаве и тенденције, од вулгарног материјалистичког захтева којим се потврђује тежња за присвајањем и себичношћу, до извесних моралних и спиритуалних категорија⁽¹⁾.

Проф. Е. Пусић слично констатује дајући оцене засноване на анализи неколико основних група посебно неразрешених и контроверзних које се јављају при сваком покушају ближег одређивања самог појма интереса. Ако постоје речи створене да заведу, онда је то реч интерес⁽²⁾, па је зато нужно одредити појам интереса. За политичку науку то одређење значи, пре свега, разматрање односа интереса и политичке моћи. Израз интерес (лат. *interssum*,

(1) Ј. Ђорђевић, *Прилог теорији и критици концепта интереса у политичкој науци и пракси*, реферат на Округлом столу, одржаном у Љубљани 21–22. децембра 1972. године.

(2) Види: Е. Пусић, *Разведеност и повезаност*, библ. „Енциклопедија Модерна”, Загреб, 1974, стр. 22–26.

interesse), изражава нешто што заокупља човекову пажњу, човеков однос према некој ствари, личности или идеји. То је такође одређена вредност, важност, значај или корист што је човек жељи заштитити или постићи. Интерес често означава себичну тежњу за сопственим благостањем.

„Но, без обзира на коју се сферу човековог живота односио, интерес је покретач свих његових дела, основна спона у свим односима међу људима“⁽³⁾. Може се направити мноштво класификација интереса, али је немогуће њима обухватити све интересе, чак ни све врсте интереса. Амерички социолог А. Смол је сматрао, нпр. да постоји шест основних људских интереса: интерес за здрављем, богатством, друштвеношћу, знањем, лепотом и праведношћу. По свему судећи, ови интереси углавном покрећу све људске поступке:

Највише забуна и неспоразума у политичкој теорији (наравно – и политичкој пракси) изазива категорија тзв. општег интереса. Он се често формално и користи као веома моћно средство идеолошке обмане и манипулације, проглашавањем неких посебних интереса за опште истовремено спутавајући друге посебне интересе.

То, међутим, не значи да интерес није и друштвени, да нема неку друштвену релеванцију. Напротив – како је интерес увек однос (непосредно или посредно) према другим члановима заједнице, он је друштвени. О интересу је могуће говорити једино у контексту заједничког друштвеног живљења⁽⁴⁾. Када се говори о односу човека према природи, онда се не може говорити о интересу.

Човека не покрећу на акцију неки „општи интереси“. Њиме, каже Хегел, управљају страсти и себичности: он је активан само онда када је лично заинтересован. Кад су на делу, потребна је велика вештина ума да људи створе илузију да раде само за себе, јер у ствари раде за сам дух као општост (заједницу).

Та вештина (лукавство) ума у ствари је политика као делатност заједнице, као посредник међу интересима који се условљавају и одржавају заједницу (општост). Ту исту мисао изражава и Маркс (крај IV главе првог тома *Капитала*): „Једина сила која повезује људе у грађанско–правном односу јесте сила њихове сопствене користи, њихових приватних интереса. И управо зато што се свако брине за себе, а нико за другога, испуњавају сви... заједничке користи и интересе“.

То је могуће само помоћу посредника уз помоћ општег интереса – политике. Код неких марксистички оријентисаних писаца се може прочитати да је политичка сфера отуђена сфера, а политика „облик људског отуђења“. Сматрамо да је политика нужна делатност заједнице, посредник међу људима који не могу у свему да се односе непосредно, дакле – сфера друштвености, а тиме и једна од најважнијих стваралачких делатности друштва. Незамисливо је да се у данашњем, сложеном људском друштву могу реализовати непосредне људске везе и тако обликовати заједницу. И не само да је немогућ човек друштвени живот без посредника, већ је све више посредника и у сфери његовог личног живота. Због тога сматрамо да је излузорно у скорој будућности очекивати ишчезавање политике у интересу неког непосредног људског односа.

На основу свега до сада реченог може се закључити да не постоји дилема о томе да ли је политика нужна. Историјско искуство је показало да је немогућа заједница, начин заједничког живљења уопште, без посредовања

(3) Ј. Мирић, *Интересне групе и политичка моћ*, Загреб, 1973, стр. 35.

(4) Види: Н. Пашић, *Политиколошки појам интереса, Самоуправни плурализам интереса*, Београд, 1981, стр. 11–19; Исто.

међу интересима. И у том смислу би се политика могла одредити „као институционална друштвена моћ посредована међу интересима, али и као борба да се таква моћ задобије, или да се на њу делује“⁽⁵⁾. Тако одређен појам политике обухвата оба њена аспекта: статички (политика као систем, конституција, поредак, интеграција) и динамички (политика као процес, утицај на власт, борба за прераспodelу моћи). У животу се ова два момента не могу одвојити, јер се стално преплићу и узајамно условљавају. Политички систем није окамењен, већ се стално мења. Он одређује основне оквире у којима се одвија политички процес, али је изложен и подложен променама што их тај процес намеће. То се и разуме ако се политички процес схвати као борба међу интересима за другачије устројство и прераспodelу друштвене моћи.

Политика је, дакле, посредник међу људима. Посебни интереси су основни покретачи људи, не само у њиховом настојању да прибаве материјална средства преко потребна за живот, већ и у другим подручјима сложеног друштвеног живота. Тежња да се заштити или оствари посебни (лични) интерес, најчешће се не противи општем интересу, већ неком другом посебном интересу, који можда има доминантан положај. Уколико је то тако, онда се тај други интерес може прогласити „општим“, а остали посебни интереси и захтеви се могу означити као егоистички и приватни (Мирић).

Не можемо прихватити тезу Е. Диркема да је човекова природа антисоцијална и да је друштво принуђено да принудом спутава ту природу, како би човек могао бити користан члан друштва⁽⁶⁾. Мислимо да друштво примењује принуду, не зато да би спугавало човекову антисоцијалну природу, већ да би успоставило, односно – одржавало одређену равнотежу моћи. Посреди су супротни интереси међу појединцима и различитим друштвеним групама које постоје у друштву. И сваки облик интеграције оваквих интереса, сваки облик политичке организације нужно почива на принуди. Посредничка улога без принудног карактера била би, у условима различитих интереса, улога немоћи.

Политика и принуда су најбољи индикатори да су непосредне људске везе покидане, односно да још нису успостављене и да су их заменили интереси супротстављених друштвених група. Истинску солидарност замењује принудна солидарност под којом тиња супротност интереса и стални конфликти међу различитим интересним групама. Политика се у таквим условима и може појавити једино као сила (моћ, власт, снага) изнад тих интереса, као моћна сфера која их не само привидно, него и стварно мора држати у равнотежи. Међутим, политика постаје и сила која је у стању да неким интересима осигура приоритет, да их прокламује као опште интересе и да их остварује на рачун других, посебних интереса.

Већина људских интереса има, у крајњој линији, свој извор у сфери материјалне производње⁽⁷⁾. Због тога је и већина акција интересних група усмерена ка задовољењу материјалних интереса. Међутим, то не значи да је већина тих акција усмерена на сферу производње, већ, напротив, на сферу политике пошто постоји уверење да се путем ње остварују економски захтеви. Треба истаћи и да интереси који се на било који начин појављују у сфери политике, већином добијају атрибут општих интереса. Тако преобучени у „опште рухо“, они се представљају као елементи кооперације и интеграције

(5) Ј. Мирић, *Интересне групе и политички систем*, Загреб, 1973, стр. 38

(6) Види: В. Милић, *Социолошки метод*, Београд, 1964, стр. 42.

(7) Види: Маркс-Енгелс, *Немачка идеологија*, Рани радови, „Напријед“, Загреб. (Појаву различитих интереса, њихов сукоб и дијалектичку повезаност објашњавају реалним условима, посебно друштвеном поделом рада).

друштва, а не као неки сепаратни захтеви. То се дешава и са грађанима као носиоцима тих интереса.

Имовинска неједнакост претворила је јединство интереса у антагонизам, а потреба за богатством поделила је људе на богате и сиромашне⁽⁸⁾. Првобитна заједница се распала не због тога што су се људи искварили, већ због тога што је тежиште производње, усавршавањем средстава за производњу, прешло са човека на земљу и средство за рад. У складу с тим се и ауторитет појединца не заснива више на личним средствима, већ на његовој економској моћи.

Друштво чија је основна кохезиона сила била солидарност, непосредност, персоналност, неповратно се распало. Њега је заменило друштво засновано на земљи, територији. Територијални принцип постаје основа нове друштвене организације. И таквом друштву, разуме се, потребна је одређена кохезиона сила. Треба да се успостави нова врста солидарности и друштвене равнотеже. Требало је пронаћи друштвену институцију која би омогућила кохезију људи (и њихових посебних интереса) на одређеној територији. То је могла бити једино политичка власт која је имала довољно ауторитета и моћи да осигура јединство и друштвену равнотежу. Наравно да се тај прелаз од персоналне на територијалну организацију друштва није збио одједном, већ се тај процес одвијао хиљадама година, и можемо рећи, траје и до данас.

О карактеру политичке власти робовласништва (посебно грчког полиса) написано је мноштво радова и студија из готово свих подручја људског стваралаштва, посебно из подручја политичке филозофије, историје политичких доктрина и политикологије.

Политика се обично сматра сфером разјашњавања супротних интереса међу појединцима и друштвеним групама (или се бар у једном свом, интересном аспект тако одређује). Политика тако схваћена увек је доказ да у друштву постоји супротних интереса. Људи живе, иако припадају различитим друштвеним групама, можда и класама у заједништву. „Онај ко не може да живи у заједници, или му она чак није ни потребна, јер је он сам себи довољан, тај није члан државе и према томе је звер или бог“⁽⁹⁾.

Дакле, човек може бити само онај који је члан државе, члан политичке заједнице. Из тога следи да је политичка заједница људска заједница, а политика човеково самоодређење⁽¹⁰⁾.

Држава је, уосталом, и настала као преко потребан инструмент рационалне организације друштва на одређеном степену историјског развитка, једини инструмент који је успевао да разреши противуречне интересе и да их искористи за даљи друштвени развитак. У каквим је то формама спровођено и по коју цену може бити морално питање, али се јавља *post festum*. Осуда појединих форми и средстава може послужити као опомена за будућност, јер би баш кад би се и хтело, било немогуће из многих разлога применити она средства која је историја већ анатемисала.

Држава и право су нужне последице приватне својине, нужне последице антагонизма интереса. Мада се често употребљава крилатица да је право заштићени интерес владајуће класе – оно ипак није само то. У историји су се неретко измењале на власти разне класе и политички облици, али је већина правних начела, па чак и норми остала непромењена. Тако, основни институти и начела римског права још и данас представљају темељ готово свих

(8) Види: Енгелс, *Порекло породице...*, стр. 164.

(9) Аристотел, *Политика*, „Култура“, Београд, 1960, стр. 6. („Свака заједница је настала ради неког добра, јер ради онога што мисле да је добро људи све чине“, стр. 9).

(10) Ј. Мирић, *Интересне групе и политичка моћ*, Загреб, 1973, стр. 47.

правних система. Свакако да се то не може објаснити једноставном инерцијом преузимања и преписивања, већ се ради о томе да у фундаменталним друштвеним односима и схватањима постоје неке подударности које онда налазе и свој адекватан правни израз. Ово поткрепљује тврдње о постојању извесног правног континуитета, и о томе да право није само и искључиво заштићен интерес владајуће класе.

За Хегела је приватна својина на неки начин човеково самоодређење. „Лице има право да своју вољу стави у сваку ствар, која је тиме моја, добија моју вољу као своју супстанцијалну сврху, будући да она таква нема у себи самој као своје одређење и душу – апсолутно право људи на присвајање свих ствари. „Питање је да ли „имати свој живот” значи располагати њиме „по сопственој вољи”. Услови живљења вишеструко су детерминисани (биолошки, социјално, психолошки) и не зависе у већини случајева од наше воље⁽¹¹⁾.

Као што смо већ рекли, држава и право имају и велику интеграциону функцију. Држава није само организација власти већ и организација преко потребних друштвених служби. Мрежа тих служби се са развојем производних снага и друштва све више шири. Та дифузност државне организације и њених све бројнијих и све сложенијих функција нужно мења и форме њене политичке власти и доводи или до јачања њене моћи, на једној, или до одумирања њене функције, на другој страни.

Општи интерес није апстрактан у том смислу да би егзистирао изван свих појединачних интереса. Он може бити општи само утолико, уколико у себи садржи већи или мањи број појединачних интереса. Међутим, што је год тај општи интерес апстрактнији, што више има претензија да обухвати све већи број појединачних интереса, то постоји и све већа могућност да се одређени појединачни или групни интерес прокламује и наметне као заједнички (општи)⁽¹²⁾.

Иако се често истиче супротност општих и посебних интереса, обично се не ради о таквом супротстављању. Најчешће су, у ствари, међусобно противречни посебни интереси. Чак и онда кад се посебан интерес привидно супротставља општем, он је преко општег политичког медијума супротстављен неком другом посебном интересу. Тако ни деловање интересних група на сферу политике не значи притисак на опште интересе већ (посредством општих) на друге посебне интересе. И докле год постоји могућност да се деловањем у оквиру политичке сфере или утицајем на њу мења однос интересних група, не доводи се у питање само политичко устројство (политички систем). Кад су, међутим, социјалне противуречности толико заострене да их постојећи политички систем више не може измирити, тада долази до изразитије поларизације снага, од којих неке више не желе утицати на систем, већ га желе променити, односно освојити. Али, како су то само изузетни преломни momenti, може се рећи да је стална конфронтација интереса у оквиру система релативно трајно стање.

Класни интерес пролетаријата, за разлику од свих других класних интереса, има своје специфично обележје у томе што је његово остварење уједно и његов последњи класни интерес⁽¹³⁾. Јер, пролетаријат не осваја политичку власт да би владао (када би то било тако, онда се то ни по чему не би могло разликовати од других класа), већ да би укинуо сваку класну владавину. Наравно, освајање политичке власти није коначни циљ. Једино

(11) Хегел, *Основне црте филозофије права*, Сарајево, 1964, стр. 59.

(12) Види: Х.Ласки, *Политичка граматика*, I стр. 260.

(13) Види: К. Маркс, Ф. Енгелс, *Манифест комунистичке партије*, стр. 45. и 60.

политички тоталитаризам има амбицију да носи епитет апсолутног и општег који апсорбује све посебне интересе. Он их и обухвата (у дословном смислу речи), па стога представља пре њихово спутавање него њихову афирмацију.

Остаје чињеница да политичку власт још увек не могу имати сви, и не може се владати подједнако у интересу свих. Зато је борба за политичку моћ, у ствари, борба за остварење или заштиту одређених и у првом реду класних интереса, па ће од тога ко и како политички делује, односно у чијим је рукама политичка власт, умногоме зависити карактер целокупних друштвених односа и смер њихове трансформације.

Однос између политичке власти и интереса увек је однос моћи, при чему је политичка моћ само један, али често најпресуднији елемент. Н. Пашић питање интереса везује више за класе. Марксова теорија интереса има изузетан значај за разумевање друштва и политике. Теорија интереса, експлицитно или имплицитно садржана је у његовим радовима и представља мост према теорији класа и класне борбе.

(Примљено 10.10.1990)

Dr Snežana Petrović,

Assistant Professor of the Faculty of Law in Belgrade

INTERESTS AND POLITICS - Regularity of Conflict of Interests in Society -

Summary

The history of human society and political system shows that normal situation in society expresses itself through a permanent conflict of interests. The interest as such is difficult to determine. One may say that it is a specific value, significance, benefit desired by man and protected by him. Interest is a prime - mover of all works of man. General interest, on the other hand, is rather difficult to define, too, as a category, since it is frequently used, and in a formal way, as a powerful tool of ideological delusion and manipulation. This does not mean, however, that interest has no social character. Politics appears as a mediator between interests which are correlated and which maintain the community. Politics is necessary, and experience throughout history has shown that there is no community without mediating between the various interests.

Majority of human interests sources are found in the sphere of material production. The state and the law originated as a necessary instrument and form of rational organisation of society at the specific level of historical development, as well as a necessary consequence of the antagonism of interests. The state and the law have very significant integrative function.

Political power still can not be possessed by all and it is not possible to rule respecting equally the interests of all. The struggle for political might is in fact the struggle for the realisation or protection of specific and primarily class interests. The theory of interest represents a bridge toward the theory of classes and class struggle.

Key words: *Interest. - Politics. - Law. - Class. - Struggle.*

Snežana Petrović,

Charge de cours à la Faculté de droit de Belgrade

LES INTERETS ET LA POLITIQUE (LA LOI DU CONFLIT DES INTERETS DANS LA SOCIETE)

Résumé

L'histoire de la société humaine et les systèmes politiques démontrent qu'une situation normale de la société se manifeste à travers un conflit permanent des intérêts. Il est difficile de définir l'intérêt lui-même. On pourrait dire qu'il s'agit d'une certaine valeur, d'une certaine chose importante, utile, que l'homme désire protéger ou réaliser. L'intérêt est le mobile de tous les actes de l'homme. La catégorie d'intérêt général provoque le plus de controverses et de malentendus dans la théorie et dans la pratique politiques, car elle est souvent utilisée formellement comme moyen très puissant de duperie idéologique et de manipulation. Cependant, cela ne signifie pas que l'intérêt n'est pas aussi social. La politique intervient comme médiateur entre les intérêts qui se conditionnent mutuellement et qui maintiennent la communauté. La politique est indispensable. L'expérience historique a démontré qu'il était impossible d'imaginer une communauté sans la médiation entre les intérêts.

La plupart des intérêts humains a, en fait, ses origines dans la sphère de la production matérielle. L'Etat et le droit ont été créés comme instrument absolument indispensable et comme forme d'organisation rationnelle de la société à un niveau du développement historique, comme conséquence inévitable de l'antagonisme des intérêts. L'Etat et le droit ont une grande fonction d'intégration.

Il n'est toujours pas possible que tout le monde ait le pouvoir politique et il est tout aussi impossible de régner dans l'intérêt de tous. La lutte pour le pouvoir politique est en fait la lutte pour la réalisation et la protection de certains intérêts, avant tout des intérêts de classe. La théorie des intérêts représente un pont allant vers la théorie de classes et de la lutte de classes.

Mots clés: *Intérêt. - Politique. - Etat. - Droit. - Lutte de classes.*